

מנהיגות רוחנית במבחן מקרהו של האדמו"ר מפיאסמנה

על גיבורנו:

על ספרו אש קדש

אש קודש - אוסף דרשות על פרשיות השבוע והחגים של האדמו"ר מפיאסמנה בגטו ורשה בעת השואה.

בספר 86 דרשות שנאמרו במשך שלוש שנים, ת"ש, תש"א ותש"ב (1939-1942). כמנהיג חרדי בשואה, עמד האדמו"ר שפירא מול אתגר מחשבתית-תאולוגי עצום. הספר "אש קודש" הוא ניסיון ייחודי לתת מענה מחשבתית-חסידי לקושי: כאדמו"ר, כהוגה דעות חסידי, מנסה הרב למצוא פשר לסבל ולתת משמעות לקידוש השם; וכמנהיג, מנסה הרב לעודד את שומעיו, ולתת הכוונה לחסידי.

המאמץ המחשבתי יוצא הדופן המושקע בספר, והתנאים האיומים בהם נכתב, הופכים אותו לתעודה חסידית, תאולוגית-מחשבתית, וגם היסטורית, יוצאת דופן. הרב שפירא מתאר באורח נוגע ללב את הייסורים העצומים שאותם עוברים הוא וחסידי. שאלותיו הדתיות וניסיונותיו להתמודד עם הקושי העצום - הפיזי והרוחני - יוצרים תעודה דתית-היסטורית כמעט ללא אח ורע.

בשלב כלשהו בין הגירוש לטרבלינקה לבין מרד גטו ורשה, שלאחריו גורש הרב שפירא לטרונוניקי, שם נרצח, הטמין הרב שפירא את כתב היד בכד חלב באדמת הגטו. קובץ הדפים נמצא בפולין כנראה כמה שנים לאחר המלחמה, והועבר למכון ההיסטורי היהודי בוורשה. רק ב-1957 זוהו הדפים, וצילום שלהם הועבר על ידי ברוך דובדבני לחסידי פיסצ'נה בארץ. דובדבני עשה זאת בעקבות בקשת חסידי פיסצ'נה לבדוק אם האדמו"ר נשאר בחיים או שנשארו כתבים שלו. לקט הדרשות הודפס תחת השם "אש קודש" והוצא לאור לראשונה בשנת תש"ך (1960).

הרב קלונמוס קלמיש שפירא נולד בשנת 1889 בגרוזזיסק פולין, אביו הוא רבי אלימלך שפירא מגרוזזיסק. בשנת 1913 מונה לרבה של פיאסמנה, עיירה קטנה מדרום לוורשה. בשנת 1923 ייסד את ישיבת דעת משה, בוורשה, ושימש בה כראש ישיבה במקביל לאדמו"רות בפיאסמנה. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נלכד הרב שפירא בוורשה המכותרת על ידי הגרמנים. בהפגזות נהרגו בנו, כלתו ודודתו, וזמן קצר לאחר תחילת הכיבוש הגרמני מתה גם אמו. למרות האסון האישי, ולמרות הצרה הכללית, סירב הרב שפירא להצעות בריחה שונות שהופנו אליו והעדיף להישאר עם חסידיו בגטו וורשה עד הסוף. הרב שפירא עשה מאמצים רבים בגטו לשמור על מסגרת החיים הדתיים. כך למשל עשה מאמץ עליון לאפשר גישה של נשים למקווה טהרה, לקיים את מסגרת החגים - אפיית מצה בפסח, וכדומה, קיום ברית מילה, ועוד. יחד עם זאת, הרב שפירא כמעט שאינו נזכר ביומנים השונים שנכתבו בגטו[1]. הדרשות שאמר בפני חסידי קובצו על ידו לספרו הידוע ביותר - אש קודש. הרב שפירא ניצל מן הגירוש הגדול למחנה ההשמדה טרבלינקה ביולי 1942, בשל היותו עובד חיוני (בגירוש נספתה בתו של האדמו"ר). לאחר מרד גטו ורשה, באפריל 1943, גורש הרבי עם היהודים שנותרו בחיים למחנה הריכוז טרונוניקי, ליד לובלין. האדמו"ר נרצח בנובמבר 1943, יחד עם שאר יהודי המחנה, במסגרת מבצע "חג האסיף" (Erntefest) שערך האס. אס.

עמדותיו הדתיות והחינוכיות מנוסחות בספריו שלפני המלחמה. ספרו המפורסם 'חובת התלמידים' חושף גישה חדשנית בחינוך, שהולכת ומתפתחת בספריו הנוספים [חובת האברכים, בני מחשבה טובה וכו.]. הוא מנחה את תלמידיו וחסידיו בנתיבי עולם הרוח בדרכים מעשיות מדויקות הכוללות סוגים של מדיטציה ודמיון מודרך.

אחיו היה הרב ישעיהו שפירא, אשר נודע בציבור בתור "האדמו"ר החלוקן", ממייסדי "הפועל המזרחי", ואביו של הרב יוסף שפירא, ושל האדמו"ר ר' אלימלך שפירא.

*****

אנחנו ננסה לעקב אחר מספר דרשות שלו, להכיר את סוג השיח של הדרשה, השימוש במקורות - הקושיה ודרך התירוץ. זאת מתוך מגמה להכיר את הרציונאל - את המגמה של הדרשה ואת ההישג התודעתי שהיא מבקשת לייצג ולהשיג. נתמקד בדרשות מסביב לחג הפסח - אך נרחיב את אופק המבט שלנו גם למרחבים נוספים.

לשביעי של פסח תש"א

וירא ישראל... אז ישיר משה. ובני ישראל... ובנין, למה כתיב מקודם ישראל, ואח"כ בני ישראל? הגם שהרבה כתוב כן בתורה, בטח בכל מקום יש כוונה, וגם לנו רמז...

עוד אפשר, כי כל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו, ויש התגלות כבודו ע"י שמושיע לנו ואנו מודים ומשבחים אותו בשירות ותשבחות, יש גם התגלות כבודו ית' בשעת שמעניש את ישראל, ואנו בוכים ומתפללים אליו שיושיענו שע"י גבורתו וגם ע"י תפילותינו אליו ית' כבודו ית' ניכר, אבל הגם שח"ו אנו אינם זוכים עוד לישועה, ושכבודו ית' יתגלה על ידינו בשירה ובזמרה, רק ח"ו ע"י עונש ובכי, מ"מ למה יסבלו נשמות ישראל שכבר עלו למרום, כי רש"י ז"ל אומר(בפר' חוקת): מכאן שהאבות מצטערים בקבר בצרות ישראל, ובזוה"ק איתא מזה הרבה, ולא רק נשמת האבות רק גם נשמות כל הנפטרים והנהרגים מישראל, הם מצטערים בצערנו ועובדים אתנו יחד עבודתינו את ד' הן בבכיה בעת צער ח"ו והן בשירה בשעת ישועתינו, ולמה יצטערו הן?

◀ שימו לב לתפיסה התיאולוגית העולה – 'שתי דרכים'.

◀ מהי העדיפות של דרך השירה והזמרה? מהי ההנחה המיסטית העומדת בבסיס העדפה זו?

שימו לב כיצד מעגן האדמו"ר את הטענה – ושימו לב היאך הוא מרחיב אותה מעבר לעיגוניה...

זה כי לך טוב להודות, הן אפשר ראויים אנחנו ח"ו לעבודה בצער ותפילות של בכיה, מ"מ טוב שתושיענו ונודה לך ולשמך נאה לזמר' כי מעולם ועד עולם אתה א-ל' וגם בעולם העליון (מודים ומשבחים) עובדים נשמות ישראל אתנו יחד אותך ולמה יסבלו ויצטערו חן ח"ו?

כוונתו כאן לסיימת של תפילת ההלל:
"כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה א-ל". הוא מבקש להבהיר כיצד הסיימת(מעולם ועד...) היא הנימוק (כי) לדברי הפתיחה (טוב להודות)

◀ מכאן הוא נדרש לקושייתו של אביו על הגמרא בברכות [דף ט ב]:

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב (שמות יא ב) - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה. אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב. שלא יאמר אותו צדיק [אברהם אבינו] ועבדום וענו אותם [כפי שכתוב בברית בין הבתרים] - קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול [כפי שמופיע שם בהמשך] לא קיים בהם...

ומתורצת בזה קושיית כ"ק אא"מ אדמו"ר הה"ק זצ"ל על הגמרא (ברכות ט) דבר נא, אין נא אלא לשון בקשה כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם וכו' ואחר כן יצאו לא קיים בהם, שדייק: והאם אם לא ישאל אברהם זאת, לא היה צריך הקב"ה לקיים הבטחתו? אבל נודעת הקושיא: כיון שהבטחת ואח"כ יצאו ברכוש גדול היינו ביזת מצרים, היתה, בשביל קושי השעבוד, א"כ כשלא השלימו את כל הארבע מאות שנים ורק קושי השעבוד השלים, למה הגיע להם ביזת מצרים? הלא כבר לקחו את שכר קושי השעבוד בזה שלא הוצרכו להשלים כל הארבע מאות שנים. ולהנ"ל אפשר זה הרמז, כדי שלא יאמר אברהם וכו' הן להם אין מגיע, מפני שירדו בקליפת מצרים ולא יכלו להשלים כל הזמן, ובשביל זה הוצרכו לצרף את קושי השעבוד להשלמת הזמן, אבל למה יסבול מזה אברהם אבינו? כי כאשר יצאו בלא רכוש ויצטערו ישראל מדלותם גם א"א יצטער עמהם כנ"ל, וזה כדי שלא יאמר אברהם, הן לישראל אפשר אין מגיע רכוש, כיון שירדו לקליפת מצרים ובשביל זה לא יכלו להיות כל הזמן והוצרכו לקושי השעבוד להשלים, אבל כדי שלא יאמר אברהם.

◀ כוונתו לדברי המדרש שבספרות הדורות יחסוהו למידת הדין על הים:
לעתיד לבוא באין כל האומות לקטרג את ישראל ואומרים לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אלו עובדי עבודה

זה הרמז וירא ישראל את היד הגדולה וכו' כמ"ש בזוה"ק ישראל סבא- יעקב אבינו, ובשביל זה אז ישיר משה ובני ישראל וכו' כי אפילו שעל כי אפילו שעל בני"ה היה אז קטרוג הללו וכו', והללו וכו', מ"מ כיון שהם בני ישראל

זרה ואלו עובדי עבודה זרה. אלו מגלי עריות ואלו מגלי
 עריות. אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים. מפני מה אלו
 יורדין לגיהנם, ואלו אין יורדין. וכי משוא פנים יש לפניך.
 זכות יעקב אבינו שהוא לא יצטער במרום זכו בניו
 לישועה וישירו לד" כי לך טוב להודות וכו' כי מעולם ועד
 עולם אתה אל.

← לאחר עיכול הדרשה. נסו להשיב מהי מגמתה? היש בה כוונה נסתרת? למי היא מכוונת? מהי
 נקודת החידוש המובלעת שבה?
 נבחן עתה דרשה נוספת המכוונת לרעיון אחר.

שביעי של פסח תש"ב

...ואפשר בזה להבין מעט הא דאיתא בגמ' שבת ק"ד אתו דרדקי וכו' ואמרו מילי וכו' מ"ט פשוטה כרעי' דגימל לגבי
 דלת, ובו'

כוונתו לסוגייתה גמרא הזו [שבת קד]:

אמרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע
 בן נון לא איתמר כוותיהו אל"ף ב"ת אלף בינה גימ"ל דל"ת גמול דלים מאי טעמא פשוטה כרעיה
 דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים ומאי טעמא פשוטה כרעיה דדל"ת
 לגבי גימ"ל דלימציה ליה נפשיה ומאי טעמא מהדר אפיה דדל"ת מגימ"ל דליתן ליה בצינעה כי היכי
 דלא ליכסיף מיניה...

וכך נדרשות שם כל אותיות הא' ב'. – ועתה שאלת הדרשן:

שעל פי פשוטו יש לדקדק למה קרא אותם דרדקי כשגילו כל כך תורה שאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותיי.
 אבל ד' ית' מלמד תודה לעמו ישראל, וצריכים לדעת אם בכל פעם שאיש הישראלי לומד תורה הוא ית' מלמד אתו,
 אבל נראה נא איך למד עם משה רבינו כי לא טוב האיש ממש"ר [=ממשה רבינו], ובמש"ר נראה מגמרא מגילה דף כ"א
 ע"א דרק כשלמד פעם הראשונה למד ד' עמו, משא"כ כשחזר מש"ר על תלמודו למד בינו לבין עצמו, כמ"ש שם אמר רב
 עומד ולומד פרש"י מפי הגבורה יושב ושונה פרש"י שנית לבדו מה שלמד...

והנה מתלמידי יותר מכולם, לכן כשאנו לומדים דבר חדש וחקב"ה לומד אתנו בבחינת המלמד תורה, אז גם במרום
 התורה מתגלה יותר, והגם שכל התורה שלו ית' היא, מ"מ התגלות התורה נעשה במרום יותר כשלמד עם האיש, ועיין
 בפרדס בשער אור צח אור מצוחצח בין מחשבה שכבר נצטיירח לבין מחשבה שלא נצטיירה, שמחשב ששנצטיירח, גם
 במרום יותר מתגלה, משל לאיש חמביט על דבר המצויר, שמחשבתו יותר חזקה ע"ש.

והנה התינוק שלומד צורות האותיות, פועל התגלות במרום גם בצורות האותיות, ומן התגלות היתירה שנעשה במרום
 באותיות נמשך גם לו תינוק התגלות בצורות האותיות, משא"כ הגדול שלימוד האותיות אינו לומד כי כבר יודע אותו,
 ורק את פשט הדברים לומד, לכן רק בפשט התורה פועל התגלות במרום וגם לו, משא"כ אלו הקדושים שגילו כ"כ
 התגלות גם בצורות האותיות מ"ט פשוטה כרעי' דגימל וכו' קורא אותם הגמרא דרדקי.

ל כן גם כשהאיש חוזר על תלמודו צריך שבכל פעם יתעמק יותר וילמוד בכל פעם הדשות מהתורה, כדי שיהי' הוא ית'
 מלמדו גם עתה, ופועל בזה התגלות במרום, ועי' ההתגלות שעושה במרום נעשה גם אצלו למטה התגלות, ומכל דבר
 שעושה ד' צריכים ללמוד... לכן גם היסורים שד' מייסר אותנו תורה הם, וכשהאיש לומד מהם, אז נעשה חקב"ח בשעה
 זו מלמד תורה, ומתלמידי יותר מכלם ונעשה התגלות מעלה ומטה ועי' ההתגלות בטלה ההסתרת פנים ונמתקין הדינין.
וראשית הלימוד ש צ ר י כ י ס ללמוד מן היסורים היא האמונה בד' והבטחון החזק בו ית' שיושיענו, ועד כמה צריכים
 לחזק ולחזור ולחזק את האמונה והבטחון בו ית' בשעת יסורים, רואים מהא שלא נקרע הים עד ששבט בנימין קפץ
 לים, ונחשון ב"ע קפץ עד חוטמו כנודע ממדרש, ולמה הוצרכו לזה, הלא רש"י פי' על דבר אל בני' וייסעו, כדאי הוא
 האמונה שהאמינו בי ויצאו, וכן אח"כ פרש"י על ויעשו כן, שלא אמרו האיך נתקרב אל רודפינו שהיא אמונה יותר

חזקה, לכן רואים מזה שבעת צרה יש שמנסים את האיש מן השמים אם מתחזק באמונתו ושוב מתחזק, שהאמינו ויצאה ואח"כ יותר אמונה לקרב אל שונאינו, ועוד צרה יתירה, כדי שיתחזקו באמונה ובטחון יתד חזק לקפץ עד החוטם לים וסכנה, ואז הושיעם ד'.

ו לא האמונה לבדה צריכים ללמוד בעת צדה, רק גם בכל דבר כמ"ש בזה"ק אעא דלא סליק בי' נהורא מבטשין לי' עד דסליק גי' נהורא, וכמו עכבר דברנו שהאיש שמתעלף ה"ו אז בועטים בו ומכים אותו עוד, ודוקא ע"י הבעיטות וההכאות מתחזק יותר ושב חיותו אליו, כך כשאנו בצרה צריכים להתפלל לד' שיושיענו תיכף ומיד, אבל גם צריכים להתחזק עוד יותר בנפשנו לעבודתו בשעת הצרה ע"י הבעיטות וההכאות שמכים אותנו ממרום,...

וזה ויאמינו בד' ובמשה עבדו ואיתא בשהש"ר שעל זמן היותם במצרים קאי שגס אז בהיותם בצרה האמינו לכן אז ישיר וכו' זה א ל י החסד הזה שלי הוא שאני פעלתי להמשיכו ע"י אמונתי גם אז בצרה במצרים, וגם עתה בצרות מרות ונמדדות עד מאוד, וד' ירחם עלינו כהרף עין ויושיענו, ובד' נתחזק ונאמין ונבטח בו וכרגע יושיענו אמן.

מהי מגמת הדרשה? מהי המגמה הנסותרת שלה? מהי האיכות המיוחדת של לימוד הילדים? איזו

גישה הוא מציע לנקוט ביחס לייסורים?

על הדילמה הקיומית במאמצי היצירה בתוך התופת ניתן לקרוא במעין וידוי הבא:

פרשת החדש תש"ב [עמ' רנט]

ויש שהאיש בעצמו תמה על עצמו הלא נשבר אני, הלא כמעט תמיד אני במצב של בכי' וגם בוכה כפעם בפעם, ואיך יכול אני ללמוד תורה, ובמה אני מתחזק לחדש תורה וחסידות, ויש פעמים שיש לבו לאמור, האין זאת רק אבירת הלב בקרבי שיכול אני להתחזק וללמוד בצרותי וצרות ישראל המרובים כ"כ ושוב ישיב לעצמו הלא נשבר אני ומה רבו בכיותי וכל חיי נכאה וכהה, נבוך הוא...
אותו האיש על עצמו,

על הכנות בהתבוננות במציאות יעיד המקור הבא:

שנת תש"ב חנוכה עמ' ריא

בחורבן בית המקדש בביתר וכו' היו כמו אלו, ד' ירחם ויאמר די לצרותינו ויושיענו תיכף ומיד מעתה ועד עולם לפסקה זו נוספה הערת המחבר:

הג"ה: רק כהצרות שהיו עד שלהי דשנת תש"ב היו כבר, אבל כהצרות משונות, ומיתות רעות ומשונות שחדשו הרשעים הרוצחים המשונים עלינו בית ישראל, משלהי תש"ב, לפי ידיעתי בדברי חז"ל ובדברי הימים אשר לישראל בכלל, לא היה כמותם, וד' ירחם עלינו ויצילנו מידם כהרף עין....

על ההתפשרות התיאולוגית [שבת חוה"מ פסח ת"ש עמ' סח]:

ואפשר שרק למידת הדין היינו למלאכים המקטרגים, לפי ערכם תחת הכבוד הוא שמקבל בתשובה, משא"כ לערך ישראל, אדרבה כיון שקב"ה וישראל חד, אם לא יקבל בתשובה, לא רק איש ישראל ישאר נמוך ומגועל בחטא רק גם חלק אלקית, לכן הוא כבודו ית', שמקבל בתשובה.

על הקרבה והשותפות עם ריבון העולמים החדש תש"ב עמ' רנט

אבל כנ"ל הוא ית' נמצא בבתי גואי ובוכה, ומי שדוחק ומתקרב אליו בתורה, אז בוכה הוא שם עם הקב"ה וגם לומד תורה עמו, וזהו החילוק, הבכיות והצער שהאדם מצטער בעצמו לבדו על צרותיו יש שנשבר ונופל מהם עד שאינו יכול לעשות מאומה, והבכיות שבוכה עם הקב"ה יחד, מחזיקים אותו, בוכה ומתחזק נשבר ומתאמץ ללמוד ולעבוד...